

לומדים ביחד

להיות עם חופשי? על ערך החירות בעין יהודית

במסורת ישראל נתקבע שמו של חג הפסח, בין שאר שמותיו, כ"חג החירות". גם בהגדה של פסח, אחד המקורות הנקראים והנלמדים ביותר במסורת היהודית, מובלט עניינה של החירות. כך, למשל, כבר בהכרזה שבראש ההגדה לפי חלק מהנוסחים נאמר: "אתמול היינו עבדים, והיום בני חורין [חופשיים]". וכן גם בהמשך ההגדה נאמר: "השתא עבדי [=השנה אנו עבדים], לשנה הבאה בני חורין". נראה שיציאת ישראל ממצרים שימשה מודל לערך החירות כערך תרבותי ["שלח את עמי", ובהמשך כבסיס חוקי למגילת זכויות האדם של האו"ם] "כל בני אנוש נולדו בני חורין ושווים בכבוד ובזכויות...". וכן למגילת העצמאות של ישראל ["מדינת ישראל.. תהא מושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל"]. מדוע ערך זה הוא ערך בסיסי כל כך, ומה בכלל הכוונה בלהיות "בני חורין"? על כך ביחידה הבאה:

1

מבט על בריאת האדם הראשון בגן עדן מראה שיעודו העיקרי של האדם הוא דוקא להיות אדם עובד:

בראשית א, כז-כח. ב, טו-יז.

ויברא אלקים את האדם בצלמו... ויקח ה' אלקים את האדם ויניחהו בגן עדן, לעבדה ולשמרה. ויצו ה' אלקים על האדם לאמר, מכל עץ הגן אכל תאכל, ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו.

← מדוע לדעתכם גם בעולם אוטופי [גן עדן] נדרשת מהאדם עבודה?

← האדם מקבל ציווי "לשמור על העולם" מאילו צרות ומפני מה על האדם לשמור את העולם?

2

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כד עמוד ב

ואלו הן הפסולין (לעדות בבית המשפט) - המשחק בקוביה והמלוה בריבית, ומפריחי יונים [בהימורים], וסוחרי שביעית [מסחר בפירות הפקר].. לפי שאין עסוקים ביישובו של עולם.

← לפי המקורות שקראתם: מדוע לדעתכם נדרש האדם לעבוד ולא להתבטל?

← מה פירוש הביטוי "עסוקים ביישובו של עולם"?

← דונו: האם בטלה וחוסר מעש יכולים להיות ערכים בעלי תועלת חיובית?

3

קראו את הפסקאות הבאות ממאמרו של פרופ' ליבוביץ' והסברי הביניים שמובאים בהם:

פרופ' ישעיהו ליבוביץ' [3091-4991]. "מצוות מעשיות", בתוך יהדות, עם יהודי ומדינת ישראל, ירושלים ותל-אביב תשל"ה, עמ' 31-63.

בידוע שרכו הטוענים ורכו הטענות, שהאדם המקבל עליו עול תורה ומצוות הוא משועבד, אבל גם מושג השעבוד וגם מושג החירות דורשים ניתוח סמאנטי... אם יש לעולם נוהג וחוקיות - האדם הוא חלק ממנו, והוא כפוף לכל המערך של המציאות הטבעית, הכוללת לא רק את גופו כי אם גם את נפשו: הוא כפוף לו מבחינה פיסיולוגית, והוא כפוף לו מבחינה פסיכולוגית...

← הסבר ביניים: עצם מושגי החופש והשיעבוד הם מוגבלים מאד בהגדרתם. האדם אינו בוחר את תכונות נפשו, את מראהו, את יכולותיו ואת העיתוי בו נולד. אז לאיזה "חופש" האדם חותר?

לפי זה - מהי חירות האדם? קבלת אורח-חיים שאינו נובע מטבעו של האדם משמעותה - שחרור האדם משעבודו לכבלי הטבע הגולמי... האדם המופעל על ידי טבע "עצמו" אינו לאמיתו של דבר אלא גולם המופעל על-ידי כוחות הטבע, ממש כבהמה הרועה באחו, שאף היא, לכאורה, חופשית.. מכל חוק הכפוי עליה מן החוץ...

← הסבר ביניים: חירות היא שחרור- אך ממה? אם נאמר שחירות היא שחרור משעבוד לטבע שלי- זו לא תהיה חירות. אדם שיחליט לא לאכול או לא לישון "כדי להיות חופשי" לא יוכל לשרוד. אז כיצד ניתן להשתחרר מהשעבוד לטבע? להפוך את השיעבוד לא למטרה בפני עצמה אלא לאמצעי למטרה נעלה יותר.

אין במציאות אלא שניות: טבע, הכולל גם את רוח האדם, ואלוקים. רק בדבר אחד יכול האדם לחרוג ממסגרת השעבוד לכוחות הטבע – בהידבקות באלוקים, שמשמעותה המוחשית היא עשיית רצון אלוקים ולא רצון האדם, מאחר שרצון האדם אף הוא גורם טבעי. בזה נפסלה כעבודה-זרה כל דת של ערכים המשקפים את מגמותיו ואת חזונו של האדם...

← יציאה מגבולות הטבע האנושי לעולם לא תוכל להיות בהתאם לחוקים שהאדם הוא זה שקובע, כיוון שכל חוק שמקורו באדם מוגבל למציאות טבעו של האדם.

← קיימו דיון: מה דעתכם על הדברים? מדוע חירות אמיתית היא מעבר לגבולות הטבע האנושי?

4

המקור הבא הוא פירוש לפסוק המסיים את פרשת "המאכלות האסורים". באופן משונה הפסוק המסכם מסיים בציווי לא לאכול – חרקים ורמשים [!]. מדוע דוקא עליהם (שדי בהגיון הבריא כדי לדחות אותם) מצווה התורה, נקרא לסיים:

הרב נפתלי צבי יהודה ברלין [הנצי"ב מוולוז'ין, בלארוס 6181-3981] ויקרא יא מד.

"...וְהִתְקַדְּשְׁתָּם וְהִיָּתָם קְדוֹשִׁים כִּי קְדוֹשׁ אֲנִי וְלֹא תִשְׁמְאוּ אֶת נַפְשֵׁיכֶם בְּכָל הַשָּׂרֵץ הָרֹמֵשׁ עַל הָאָרֶץ."

והנה לפי זה יבואר.. טעם מיוחד לאזהרה זו.. אלא בא ללמדנו.. שמי שמטמא נפשו במאכלות האסורות מכח התורה יבא לשקץ טבעו כל-כך עד שיאכל גם דברים המתועבים לנפש נקיה בדעת אדם. וכמו כל חומר וצורה שכל שצורתו גבוה ממה שלמטה ממנו (דומם, צומח, חי, אדם- א.מ) הרי חומרו חלש ממנו וכשנפסדת צורתו גם החומר הולך תמס (=מתקלקל) יותר מחומר הפחות. כך הוא בעניני הנפש. נפש ודעת האדם גבוה מנפש הבהמה וכאשר משחית נפשו מדעת האדם הרי נעשה גרוע מבהמה ומזיק ביותר. וכמו כן נפש הישראלי גבוהה על פי דעת תורה שעליו, וכשמשחית דעת תורה ממנו נעשה גרוע מנפש האדם שאין עליו דעת תורה, ולא יפלא ממנו [-יהיה קשה לן] לאכול גם דברים המתועבים וכל השרץ הרומש על הארץ.

הרב נפתלי צבי יהודה ברלין 6181-3981, ידוע בקיצור הנצי"ב מוולוז'ין. היה ראש ישיבת וולוז'ין ומגדולי התורה במזרח אירופה במאה ה-91. פרשן התורה. היה רבו המובהק של הרב אברהם יצחק הכהן קוק [על שמו קרא הרב קוק לבנו, הרב צבי יהודה קוק]. מספרים כי בילדותו התקשה הנצי"ב בלימוד ואביו שקל לשולחו ללמוד מקצוע, ואז הילד בכה זמן רב עד שנפתחו בפניו שערי חכמה. החל ללמוד מגיל 11, שנים רבות לא נודעה גדלותו המיוחדת של הנצי"ב עקב צניעותו.

נעים להכיר...

היכרות עם דמויות מרכזיות בעם היהודי

